

PARLAR D'ÈTICA I VALORS DES DE LA INCERTESA CRÒNICA

Josep Espuny Crespo

La Salle Barceloneta i Universitat Oberta La Salle

La pregunta per la Veritat, formulada de diverses maneres –tot i que potser no sempre utilitzant aquest terme– va ser l'origen de la filosofia occidental. Veritat, saviesa, felicitat, *viure bé*...eren conceptes que anaven units en l'imaginari d'aquells pensadors que associem a la cultura i civilització hel·lèniques. Ara ens pot semblar, aquell, un món llunyà i arcaic que, a més, potser hem idealitzat una mica. Però no es pot negar que les seves intuïcions, junt amb d'altres, han sustentat l'edifici mil·lenari de l'ètica occidental. Des de la profunda reflexió sobre la vida feta als llibres sapiencials bíblics, per exemple, fins als nostres dies, el món occidental ha fet un llarg camí per anar entenent i responent, com podia, a la pregunta per allò que està bé, allò que no ho està, i allò altre que es mou en el terreny de l'ambigüitat.

Però l'interrogant que hom es planteja sobre els valors propis o els del seu entorn no és, sovint, ni innocent ni banal. La qüestió ètica, al capdavall, és ara la mateixa de sempre. Quan ens plantejem què està bé i què és bo, ens adonem que les nostres valoracions no poden prescindir amb facilitat d'un determinat embolcall cultural ni d'una visió antropològica més o menys determinada i concreta. El discurs sobre una ètica de mínims, que ja havia proposat W. Adorno després de la Segona Guerra Mundial, s'albira cada dia més adient en un món que ho globalitza tot: des de les idees fins a tot tipus de negoci, passant per (fins i tot!) les malalties, com ens ha demostrat la pandèmia del COVID19. Trobar la Veritat (si més no, el camí per anar-la a buscar...) sembla cada dia més urgent. Entre altres motius perquè, siguem creients o no, tots podem compartir l'afirmació evangèlica a Joan 8,32: *La Veritat us farà lliures*. Tampoc és casual, certament, la remarcable influència del pensament grec en el quart evangeli.

No està gaire de moda parlar de *discerniment*. En alguns contextos el terme pot tenir un ressò espiritual que a molts els resulta incòmode. Però cal anar més enllà. Una decisió ètica ha

de trobar l'equilibri entre col·lectivitat i personalització, entre global i local, entre memòria de la història i visió de futur, entre *micro i macro*...Un conjunt de pols, no necessàriament oposats, però que cal aproximar des d'una síntesi fecunda. No és fàcil de fer sense un discerniment personal i àdhuc, més d'una vegada, comunitari. El propi verb llatí *discernere* (distingir, reconèixer) ja ens parla de saber fer una mirada que superi l'immediat i sàpiga albirar l'horitzó. Per això, en un món de presses i de distàncies constantment escurçades es fa estrany parlar de seure amb tranquil·litat, dialogar, empatitzar, decidir entre tots plegats. Al capdavall, l'objectiu és trobar junts la veritat com aquells filòsofs de l'Acadèmia, que recordem en la versió idealitzada dels pintors renaixentistes. I tot això, tenint en compte que, de portes enfora, es parla fins al cansament de treball en equip o treball cooperatiu. Però encara hi ha camí per recórrer.

Una proposta actual de valors ha de tenir en compte, més que mai, el fet que es dirigeix a persones concretes i no a arxius de coneixements. Entre altres motius perquè ja no és possible (malgrat *Google*) l'emmagatzematge individual de tota la saviesa, ni tan sols com a possibilitat¹. Però cal no oblidar que en una societat que ha assolit nivells molt notables de benestar – tot i que no siguin generalitzables i que ara ens adonem de la fragilitat del sistema- necessàriament s'han de resituar els conceptes de *jo-individu* i del *deure comú*. Un pensador tan poc sospitós d'obscurantisme com G.Lipovetsky afirmava²:

«La civilización del bienestar consumista ha sido la gran enterradora histórica de la ideología gloriosa del deber; la

1 Cf. TERRICABRAS, J. M. *I a tu, què t'importa?* Eds. La Campana, Bcna. 2002. Especialment, El món del segle XXI, pp. 38-49 i en elles, pl. 45.

2 LIPOVETSKY, G. *El crepúsculo del deber: la ética indolora de los nuevos tiempos democráticos*, cit. a ROMÁN, B. i AAVV. *Les ètiques d'avui*, Eds. Claret, Bcna. 1997, pl. 72.

felicidad predomina sobre el mandato moral, los placeres sobre la prohibición y la seducción sobre la obligación...»

I és possible que aquest diagnòstic sigui força aproximat. La *debilitat* del pensament –en l’expressió de G.Vattimo- o el seu caràcter *líquid* – aquest cop, en expressió de Z. Bauman- també són sovint aplicables a l’ètica; encara que no tot, en aquest sentit, és negatiu³:

«También el nihilismo cumple su papel en la ética, porque nos libera de valores supremos, de opciones definitivas y de la lógica de la lucha por la vida. La ética débil supone el fin de la utopía, pero igualmente sostiene que ningún valor puede ser impuesto por la fuerza y que todo absoluto es algo mítico y potencialmente violento.

Hay que asumir una experiencia menos intensa y más difusa del valor e igualmente hay que relativizar la contraposición entre valor y apariencia, porque sólo de este modo podrá la ética limitar la violencia.»

La realitat del canvi s’ha convertit en una categoria del pensament i l’acceleració de la Història ens ha dut a una cultura on la visió crítica és una constant (hom recorda ràpidament allò d’un món *sense temps i sense història*, en paraules de J. Baudrillard). De tot això en tenim testimonis constants en la política, en l’economia, en la sociologia, en la tècnica⁴:

«La cultura tecnològica és part de la nostra cultura que, en comptes d’aportar identitat, arrelament i sentit, hi aporta un “desarrelament general de l’existència humana, en relació amb la terra que ens ha vist néixer i créixer”.»

Pensant en tot això i tenint en compte que ja és un tòpic considerar el nostre temps com una cruïlla de la Història, és prou agosarat fer una proposta ètica mínimament raonable. Però no sembla massa disbarat formular tres elements bàsics que no hi haurien de faltar:

- Primerament, el valor primordial de la *persona humana*, un punt on, d’altra banda, es poden trobar gairebé totes les sensibilitats culturals i religioses.
- Segonament, l’acceptació *entranyable* (dit d’una altra manera, viure-ho com una oportunitat) de trobar-se en un món plural,

³ BUENO, E. a AAVV. *Nuevas antropologías del siglo xx*. Coord. per LUCAS, J. de S. Eds. Sígueme, Salamanca 1994, cit. pl. 178.

⁴ ROVIRA BELLOSO, J.M. *Entre la fe i la cultura, cap a on anem?*, a Quaderns Fundació Joan Maragall, núm. 29 (1995), pl. 10

on han de conviure formes molt diverses de cultura i vida. Circumstància que implica ser conscient de dos perills: d’una banda, els fonamentalismes, i de l’altra, el relativisme absolut.

- En darrer lloc, el repensament de tres conceptes clau: individu-autonomia-llibertat. *Individu* que és subjecte d’uns deures i uns drets indiscutibles que, no obstant, no tenen per què ser excloents dels dels altres. *Autonomia* en el sentit de *construcció* personal, ja que un imperatiu ètic és, sobretot, ser un mateix⁵. I *llibertat* com a itinerari de maduració i recerca de la veritat, que no necessàriament ha de coincidir amb el que és socialment/políticament correcte.

En temps de la Il·lustració, època de grans esperances, Kant havia formulat les seves tres cèlebres preguntes. Una d’elles era la gran qüestió ètica. *Què he de fer?* Tampoc el fons de la pregunta ha canviat tant en tres segles. La resposta, com ho era aleshores, pot estar configurada per múltiples factors; sense oblidar que podem situar-nos des d’un objectiu de *mínims* o aspirar a uns *màxims*. Així doncs, la resposta pot ser complexa i tal vegada no sempre unívoca⁶. Una darrera pista pot ser la invitació (el seguiment de la qual no és senzill) a mantenir-se ferm en les pròpies conviccions alhora que hom no renuncia al diàleg constructiu i fecund⁷:

«Tener convicciones fuertes –entre las que se ha de contar también con la de no imponer nada a nadie- en una cultura hipotética es el verdadero heroísmo de nuestro tiempo. Se trata de negarse a derivar las propias convicciones de los consensos fácticos, de la moda y de la opinión dominante. Un heroísmo así no es incompatible con la normalidad, es perfectamente democrático: lo único que no soporta es vivir de prestado inercialmente, lo que equivaldría a no tomarse en serio la propia libertad.»

⁵ AAVV. *Les ètiques d’avui*, Ed. Claret, Bcna. 1997, pl. 65.

⁶ JONAS, H. *El principio responsabilidad*. Ed. Herder, Bcna. 1995, pl. 40. L’autor parla d’una proposta actual d’“imperatiu categòric” de la conducta humana: *Obra de tal manera que els efectes de la teva acció siguin compatibles amb la permanència de la vida humana autèntica sobre la Terra. O, si es vol expressar negativament, Obra de tal manera que els efectes de la teva acció no siguin destructius per a la futura possibilitat d’aquesta vida. O simplement, No posis en perill les condicions de la continuïtat indefinida de la Humanitat a la Terra.*

⁷ INNERARITY, D. *Libertad como pasión*. EUNSA, Pamplona 1993, pl. 47. Cit. a DÍAZ, C. *Breve historia de la Filosofía: diecisiete lecciones*. Eds. Encuentro, Madrid 2002, pl. 285.